

En artikel fra [KRITISK DEBAT](#)

Eurokrisen - et bidrag til diskussionen om årsager, virkninger og løsninger

Skrevet af: **Søren Søndergaard og Oskar Lund Rasmussen** | Offentliggjort: 16. december 2011

Eurokrisen rejser en række grundlæggende spørgsmål. Hvad vil der ske, og hvad skal gøres for at løse krisen? Hvorfor er der overhovedet krise? Hvordan startede krisen? Hvem er den gået ud over? Hvem bærer skylden?

I medierne bliver vi løbende præsenteret for en række svar på disse spørgsmål. Svarene er dog langt fra entydige, og mange borgere i Europa står - helt forståeligt - forvirrede tilbage. EU-medlemslandene peger fingre ad hinanden, og EU peger fingre ad medlemslandene. Men et stigende antal økonomer retter nu fingeren mod EU og peger på, at krisen i høj grad er et resultat af en fejlkonstrueret euro.

Vi vil i dette bidrag se nærmere på, hvordan krisen opstod, hvordan EU forsøger at løse krisen, og hvorfor der er behov for en alternativ løsning.

1. Hvordan opstod krisen?

Svaret afhænger af, hvem man spørger, og hvor man starter. Den gængse historie i medierne er, at krisen groft sagt udspringer af to ting; for det første af finanskrisen (2007-2010) og for det andet af uansvarlig finanspolitik og dertilhørende gældssætning i visse EU-medlemsstater. Af samme årsag bliver krisen i visse sammenhænge kaldt en gældskrise. Men der er i stigende omfang begyndt at indfinde sig en tredje forklaring, nemlig euroens betydning for krisen.

1.1 Historisk baggrund

Efter Anden Verdenskrig oplevede de kapitalistiske økonomier 20-25 år med høje vækstrater, stigninger i realindkomsten og øget forbrug. Fremgangen varede dog ikke ved, og i 70'erne begyndte væksten at dale, og de store kapitalistiske økonomier blev ramt af stagnation og gentagne kriser. Den forværrede økonomiske situation førte til begrænsede lønstigninger og stigende arbejdsløshed.

70'ernes beskedne vækstrater skyldtes blandt andet oliekrisen i 1973 og øget konkurrence fra nyindustrialiserede lande, samt at arbejderklassen i de vestlige økonomier havde opnået mere politisk magt og gennem fagbevægelsen tilkæmpet sig en række rettigheder, der øgede virksomhedernes omkostninger. Modsvaret fra kapitalen blev at åbne de nationale markeder op for billig, udenlandsk arbejdskraft.

Med adgangen til det globale arbejdsmarked opstod muligheden for at rykke produktionen til lande med lavere lønninger, hvad der i sidste ende betyder, at

arbejdere fra de vestlige økonomier må konkurrere på lønnen med arbejdere fra nyindustrialiserede lande. For at globaliseringen kunne forløbe gnidningsfrit, og produktionen for alvor flyttes til lande med lavere lønomkostninger, blev økonomien 'finansialiseret', hvilket betyder, at kapital hurtigt kan blive rejst og flyde uhindret over landegrænser - uden regulering og kontrol.

Men med globaliseringen løb kapitalejerne ind i et nyt problem. Presset på arbejdernes lønninger førte til markant faldende købekraft, så der ikke var nogen at afsætte sine varer til. Løsningen på problemet blev at øge tilgængeligheden til forbrugslån uden reel sikkerhed, så de igen kunne aftage kapitalejernes varer fra de nyindustrialiserede lande. Kreditøkonomien var en realitet.

Men kreditøkonomien var selvfølgelig ikke bæredygtig, og i slutningen af 2006 brød kreditboblen, da boligmarkedet brød sammen i USA. Sammenbruddet på boligmarkedet betød, at det finansielle system var tæt på at kollapse fuldstændigt. For at undgå det totale kollaps i finanssektoren, greb vestlige regeringer ind og sikrede - med skatteydernes penge - bankernes overlevelse. Med redningspakkerne til bankerne, blev krisen transformeret fra at være en finansiel krise til at være en global økonomisk krise. Den økonomiske krise førte i næsten samtlige vestlige lande til aftagende vækst og øget gæld.

Det er denne historie, der delvist kan forklare, hvorfor krisen i EU er så slem, som den er. Men der mangler en faktor i ligningen, nemlig euroen. For at forstå Eurokrisen til fulde, er det nødvendigt at forstå euroens betydning og dens indbyggede konstruktionsfejl. Gældskrisen er af mange blevet udlagt ene og alene som et resultat af "uansvarlige" politikker i de gældsplagede lande. Men det er kun den halve sandhed. For hvis det ikke var for euroen, ville de gældsplagede lande ikke være nær så ilde stedt, som det i dag er tilfældet.

1.2 Den fejlkonstruerede euro

Eurosamarbejdet var dømt til at slå fejl. Det pegede et stort antal økonomer på, allerede inden krisen brød ud. Ikke bare venstreorienterede økonomer, men også markedsorienterede økonomer. Alan Greenspan, tidligere centralbankdirektør i USA, og to nobelprisvindere i økonomi, Christopher Sims og Joseph Stiglitz, har alle tre undsagt euroen. I 2002 skrev Sims en artikel, hvori han forklarede, hvorfor 'euroen var dømt til at slå fejl'. Greenspan sagde det samme lidt senere, mens Stiglitz for nylig ikke gav euroen særligt gode chancer for at overleve.

Kritikken af euroen går på tre forhold. Den første og mest afgørende kritik går på, at det er urealistisk at have en fælles valuta, når de kulturelle og økonomiske udgangspunkter medlemslandene imellem er så forskellige, som det er tilfældet i eurosamarbejdet. Splittelsen har især tegnet sig mellem de rigere lande i nord

(kernelandene) og de fattigere lande i syd (udkantslandene). Udkantslandene - bl.a. Grækenland, Italien, Spanien og Portugal - har ikke en ærlig chance for at konkurrere med kernelandene - bl.a. Tyskland, Holland og Østrig - når de med euroen pludselig deler valutakurs. Konkurrencefordelen for udkantslande lå før eurosamarbejdet netop i, at deres penge var mindre værd, så de på trods af en lavere produktivitet alligevel kunne konkurrere med kernelandene. Med euroens indførelse forsvandt denne konkurrencefordel.

Eksempelvis er Tysklands og Grækenlands økonomier så væsensforskellige, at det, som Éric Toussaint, præsident i Komiteen for Annullering af Tredjeverdensgæld, udlægger det, svarer til at sætte en fjervægtsboks i ringen med Muhammed Ali. Og det er ikke Grækenland, der er Muhammed Ali. Tyskland er simpelthen for økonomisk overlegen til, at Grækenland har en chance for at konkurrere, hvis ikke landet har en lavere valutakurs end Tyskland. Og så kan det godt være, at der er ting i Grækenland, der ikke fungerer, som vi i Skandinavien synes, de bør, men det bliver først for alvor et problem, når man hiver dem op i vores vægtsklasse.

Den store konkurrenceforskel har ført til, at Tysklands eksport til udkantslandene siden euroens indførelse er røget kraftigt i vejret. Omvendt er udkantslandenes betalingsbalance negativ, hvis man kigger afskærmet på Eurozonen. Således har Tyskland tjent cirka 350 milliarder euro på at eksportere til andre Eurozonelande, mens Irland, Portugal, Grækenland og Spanien til sammen har 'tabt' 350 milliarder euro på import fra andre Eurozone-lande. Denne import er blevet finansieret gennem gældsætning.

En anden kritik går ud på, at euroen i starten gav fattigere lande som Italien, Grækenland, Irland og Spanien muligheden for at låne penge til den samme lave rente i Den Europæiske Centralbank som valutasamarbejdets rigere lande, selvom udkantslandenes inflation var højere. Når inflationen (næsten) overstiger udlånsrenten, kan det i nogle henseender ligefrem svare sig at låne penge. Euroen gav altså udkantslandene et incitament til at låne penge og lagde endnu et fundament til gældskrisen.

En tredje del af kritikken handler om, at valutasamarbejdet mangler en regering, der kan gennemtvinge en fælles økonomisk politik i alle eurolande. Flere lande kan ikke have den samme valuta uden en koordineret finanspolitik. Man kan være for eller imod øget økonomisk integration, men opfattelsen deles efterhånden af de fleste - både af kritikere, i medlemslandene og i EU's egne institutioner. Som den egyptiske økonom Samir Amin siger det, kan en valuta ikke eksistere uden en stat. Af samme årsag har EU-kommissionen og EU's ledere - med den tyske forbundskansler, Angela Merkel, og den franske præsident, Nicolas Sarkozy, i spidsen - under hele krisen talt om nødvendigheden for mere økonomisk integration. Nogle af kritikerne vil mene, at

EU-tilhængere udmærket var klar over denne konstruktionsfejl og blot ventede på, at krisen indtraf, så den finanspolitiske samordning kunne ske.

Grundlæggende er euroen en valuta, der kommer de stærke lande i samarbejdet til gavn. Det er kernelandene i nord, der vinder på euroen, mens de fattigere lande i syd er taberne. Af samme grund er det heller ikke underligt, at Tyskland - og ikke mindst de tyske arbejdsgivere - lige fra krisens start har kæmpet en så indædt kamp for euroens overlevelse.

Den nuværende krise var uundgåelig. Grundstenen blev lagt med fejlslagne politikker i 70'erne, 80'erne og 90'erne og blev for alvor antændt med eurosamarbejdet. I stedet for at føre til øget vækst og stabilitet, har euroen bidraget til den værste økonomiske krise siden Depressionen i 30'erne.

2. Hvordan forsøger EU at løse krisen?

EU har forsøgt at løse krisen ved at holde gældsatte lande oven vande med flere lån, mod at de lover at gennemføre en EU-dikteret nedskæringspolitik. Målet med strategien er at få overskud på de gældsplagede landes statsbudgetter og nedbringe deres gæld.

Vi var selv i Grækenland i slutningen af november for at se, hvad de EU-dikterede nedskæringer betyder for befolkningen. Hvad vi oplevede, var en græsk tragedie. Overalt bliver der skåret ned. Særligt hårdt ramt er sundhedsvæsenet og uddannelsessektoren. Mange almindelige grækere må søge lægehjælp hos NGO'er, fordi det nu koster penge at gå til lægen. For første gang siden Anden Verdenskrig startede skoleåret uden bøger. Arbejdsløsheden nærmer sig de 20 procent, og ungdomsarbejdsløsheden runder snart 50 procent. Selvmordsraten er steget med 40 procent i 2011. Over 500.000 grækere bor i husholdninger, der ikke har nogen formel indtægt. Pensionerne er blevet sænket med over 30 %, så de ældre må vælge mellem medicin eller mad. Og vi kunne blive ved. Hvad der foregår i Grækenland er dybt bekymrende, og EU bærer en stor del af skylden.

I parentes bemærket, kan man selvfølgelig spekulere på, om ikke EU i virkeligheden har et andet mål med sin krisepolitik - nemlig at gennemføre en neoliberal markedsøkonomi, som den står beskrevet i Lissabontraktaten. Tanken er ikke fjern, når man ser på de mange privatiseringer og liberaliseringer, de gældsplagede lande er tvunget til at gennemføre, samtidig med, at de skal skære ned og spare i en hidtil uset grad. Som den historiske baggrund for krisen viser, er det absurd, at man fra EU's side forsøger at løse krisen gennem yderligere liberalisering, privatisering og deregulering. Tiltag som netop var med til at skabe krisen. Men det er selvfølgelig ikke noget, EU taler højt om.

Men selv hvis vi antager, at EU skulle have solidariske hensigter, må man bare konstatere, at nedskæringsstrategien ikke virker. I stedet for at give overskud på statsbudgetterne og nedbringe gælden, medvirker nedskæringerne til at sænke væksten og dermed skatteindtægterne. Når skatteindtægterne falder, er landene tvunget til at tage yderligere lån for at finansiere underskuddene. EU's nedskæringspolitik er derfor en ond spiral, der ikke bare forværrer leveforholdene for utallige mennesker i de gældsplagede lande, men som ikke formår at bringe økonomien på ret køl.

EU og lederne i eurolandene har måttet erkende, at den hidtidige strategi ikke har formået at løse krisen. I skrivende stund er der derfor en række nye forslag på bordet, som skal bidrage til at løse krisen. Der bliver blandt andet talt om euroobligationer, mere magt til den europæiske centralbank og traktatændringer. Det mest sandsynlige udfald lader til at blive en eller anden form for traktatændring, der skal pege i retning af mere finanspolitisk styring. Men traktatændringer skal helst ske uden om EU-parlamentet og folkeafstemninger i medlemslandene. Her er der nemlig overhængende fare for, at forslaget vil lide skibbrud.

Omvendt ønsker Tyskland ikke at afhjælpe krisen ved fx at indføre euroobligationer. Et sådant tiltag ville nemlig sprede gældsbyrden ud på samtlige eurolande og dermed skade Tysklands økonomi. I stedet er Angela Merkel en varm fortaler for traktatændringer, der vil øge den økonomiske styring. På den måde vil Tyskland bevare sin styrkeposition i eurosamarbejdet og fortsætte med at have et stort plus på betalingsbalancen i Eurozonen.

Inden for EU's rammer kan man tænke sig tre redskaber, der kunne afhjælpe euroens fejlkonstruktion. EU bruger allerede de tre redskaber i nogen grad. Men der eksisterer også en fjerde, alternativ løsning, der bryder med rammerne for euroen og giver udkantslandene mulighed for at forlade valutasamarbejdet og komme på fode igen.

Vi vil her gennemgå de forskellige redskaber. Krisens andet grundlæggende problem, den uholdbare, vækstfikserede og deregulerede kapitalistiske økonomi, skal også løses, men fokus for dette bidrag er Eurokrisen.

2.1 Intern devaluering

Det første redskab er muligheden for at devaluere internt. Det er i høj grad den strategi, EU har forsøgt at følge på udkantslandenes vegne. Med euroen har medlemmerne af samarbejdet ikke muligheden for at devaluere deres valuta. I stedet kan de gennemføre en intern devaluering, der betyder, at man sænker de interne produktionsomkostninger i et land for at øge produktiviteten. Ofte er den afgørende knap, man kan skrue på ved en intern devaluering, lønningerne. I

eksempelvis Grækenlands tilfælde, ville en intern devaluering derfor betyde, at arbejderne lønninger blev sænket markant, så landet igen kunne konkurrere med Eurozonens kernelande. Og det er netop det, vi er vidner til i øjeblikket. EU forsøger at presse Grækenland til at gennemføre en intern devaluering, hvor store nedjusteringer af lønningerne i den offentlige sektor blandet med privatiseringer er hovedingredienserne. Men der er tre problemer med den interne devaluering. For det første lader selv de meget omfattende nedskæringer i Grækenland til ikke at være tilstrækkelige. For det andet fører en intern devaluering til omfattende fald i levestandarden og øget ulighed - også på lang sigt. For det tredje løser en intern devaluering ikke for alvor problemet med euroens konstruktionsfejl. For der vil fortsat være konkurrence mellem landene, og der vil derfor altid være tabere og vindere. En sådan konkurrence fører til en evig spiral af løntilbagegang. Intern devaluering er derfor - ud fra klasse-mæssig betragtning - ikke et ønskeligt redskab.

2.2 Omfordeling i EU-regi

Det andet redskab er at indføre en markant omfordeling af kapital fra de rige kernelande til de fattigere udkantslande. På den måde kan man modvirke de konkurrenceforskelle, der er indbyrdes i Eurozonen, og således undgå, at udkantslandene er nødt til fortsat at gældssætte sig for at opretholde befolkningernes levestandard. Det er i udgangspunktet en ædel tanke, selvom man kan spørge sig selv, om der ikke var mere brug for en global omfordeling. Men de politiske udsigter til en omfattende omfordeling på EU-plan er ekstremt lange. I Danmark omfordeler staten store summer, men den store forskel på Danmark og EU er bare, at vi i Danmark betaler cirka 50 procent i skat til den danske stat, mens vi betaler 1 procent i skat til EU. EU mangler derfor ganske enkelt midler, som den kan omfordele. Og den politiske vilje til at omfordele er fuldkommen fraværende i kernelandene, som nødvendigvis ville tabe på denne løsning. Også fordi krisen efterhånden kradser hårdt i kernelandene.

2.3 Arbejdskraftens mobilitet

Det tredje redskab er at øge arbejdskraftens mobilitet, så den søger derhen, hvor jobbene er; med andre ord at få arbejdere fra udkantslandene til at søge til de produktive kernelande.

Modellen er især kendt fra USA, hvor arbejderne i vid ustrækning flytter rundt, alt efter hvor arbejdspladserne er. Og inden for de kapitalistiske rammer fungerer denne model nogenlunde i USA. Men i USA er der også kun ét sprog (to, hvis man tæller spansk med), og amerikanerne er langt mindre rodfæstede i en bestemt by eller stat end befolkningerne i de 27 forskellige EU-lande. Det er derfor langt vanskeligere at øge arbejdskraftens mobilitet i EU, end det er i USA. Hvis man som græsk arbejder skulle følge med produktionen, så ville det betyde en massevandring af grækere til Tyskland, hvor de ikke kender sproget og de kulturelle koder. Med

andre ord er det langt lettere at integrere en new yorker i Los Angeles, end det er at integrere en græker i Tyskland.

Hvis man alligevel ville satse på denne løsning - hvad man allerede i nogen udstrækning forsøger - ville det kræve tvang. En tvang der på ingen måde er ønskeligt, hverken for græske eller for tyske arbejdere. I lighed med den interne devaluering er en øgning af arbejdskraftens mobilitet en løsning, der kommer kapitalejerne og det indre marked til gavn og ikke arbejderne.

3. En alternativ løsning?

En alternativ løsning kræver et brud med EU's euroramme. Den går i al sin enkelhed ud på at give udkantslandene en retfærdig mulighed for at forlade euroen, så de kan genvinde deres tabte konkurrenceevne.

Lad os tage Grækenland som eksempel. Landet er i lang tid blevet holdt kunstigt i live med redningspakker fra EU. Kunstigt i live forstået på den måde, at landet ville gå bankerot, hvis ikke det var for redningspakkerne. Bankerot er den situation, hvor Grækenland ikke er i stand til at betale tilbage på sine lån. Hvis Grækenland går bankerot, vil det betyde en ændring af måden, landets gæld er udformet på. Her vil man ændre mindst ét af følgende forhold: tilbagebetalingsperioden, renten eller størrelsen på lånet.

I Grækenlands tilfælde - samt for flere andre gældsramte lande - vil det være nødvendigt med en kraftig reduktion af selve gældsstørrelsen, så forholdet mellem gæld og bruttonationalprodukt bliver overkommeligt. Hvor meget af gælden, der skal eftergives, kunne findes via en forhandling mellem EU, Grækenland, långiverne og relevante NGO'er. For det er helt afgørende, at Grækenlands bankerot - og den derpå følgende udtræden af euroen - sker på en retfærdig måde, der hele tiden har for øje, at Grækenland har tabt store summer og konkurrenceevne på overhoved at være med.

En statsbankerot og en euro-exit er ingen let løsning - også selvom begge ting sker efter en retfærdig og forhandlet model. Men man må spørge sig selv, hvad alternativet er. Statsbankerot og euro-exit vil ikke med det samme bringe Grækenland tilbage til stadiet før krisen. Det vil tage tid at nå dertil. Men omvendt vil fortsatte nedskæringer, recession og lånepakker betyde, at Grækenland måske aldrig kan komme tilbage på rette spor, medmindre landet på brutal vis sænker lønninger og gennemfører en intern devaluering, der vil efterlade landet med en markant lavere levestandard end før krisen.

Med en euro-exit og en genindførsel af egen valuta vil Grækenland igen kunne konkurrere med omverdenen. Euro-exit vil betyde, at Grækenland genvinder

kontrollen med pengepolitikken, og at den nye græske valuta dermed bliver devalueret, så den nye valuta rent faktisk vil modsvare Grækenlands produktivitetsniveau. Det vil blive lettere at eksportere og dyrere at importere. Det vil sætte gang i væksten og på sigt øge realindkomsterne for de græske lønmodtagere. Det græske landbrug og andre græske virksomheder vil genvinde markedsandele i Grækenland, og græskproducerede varer vil blive billigere for forbrugerne. Omvendt vil forbrugsgoder som biler, elektronik og udlandsrejser blive dyrere. Disse vil dog på sigt blive billigere, når realindkomsten stiger. Og for mange grækere vil det ikke være svært at give afkald på forbrugsgoder i en periode, eftersom den nuværende nedskæringspolitik alligevel afskærer mange fra den luksus.

En udtræden af euroen vil ikke løse alle Grækenlands problemer, men det er en forudsætning for, at man overhovedet kan komme i gang. Grækenland har blandt andet behov for at styrke sine institutioner, forbedre skatteindkrævningen, bekæmpe korrupsion og forbedre demokratiet. Og på de områder virker EU's nedskæringer og deregulering kontraproduktivt. De bevirker, at statens institutioner bliver yderligere svækkede, og at skatteindkrævningen eksempelvis hos landets ekstremt velhavende skibsredere - som i 2010 betalte mindre i skat end landets arbejdende immigranter - ikke kan gennemføres ordentligt.

Løsningen for de andre gældsramte udkantslande er i store træk den samme som for Grækenland. Hvis de ønsker at forlade euroen, skal de have lov til det - og gælden skal i vidt omfang eftergives eller ændres, så den bliver håndterbar for landene.

Grundlæggende handler løsningen af Eurokrisen om politisk vilje og værdier. Hvis man virkelig vil løse krisen, må man indse, at euroen er fejlkonstrueret og uholdbar. Den er uholdbar, fordi de gældsramte lande har svært ved at genvinde deres konkurrenceevne, lige meget hvor meget de privatiserer og skærer ned. Samtidig er de midler EU forsøger at løse krisen med - liberaliseringer, privatiseringer og deregulering - de selvsamme redskaber, der bidrog til krisen. De vil ikke løse krisen, men derimod skabe nye kriser i fremtiden. Udkantslande som Grækenland har ikke råd til være med i euroen og være underlagt en finanspolitik på Tysklands betingelser. Et brud med euroen er en forudsætning for, at udkantslandene kan føre finanspolitik på egne præmisser og arbejde sig ud af krisen.

Hvis man virkelig vil den europæiske solidaritet, man så ofte bryster sig af i EU, bør Unionen give udkantslandene en retfærdig vej ud af eurosamarbejdet, der indebærer substantielle reduktioner af udkantslandenes gæld til EU, IMF og bankerne. Kun på den måde, kan de genvinde deres konkurrenceevne og slippe af med EU's usolidariske nedskæringer og deregulering.